

evropska vertikalna." (str. 154) - "Balkan" je in ostaja "Balkan" samo vkolikor je tudi Evropa balkanistična institucija. Ker nam "predstava" pomaga razumeti, kako reproduciramo "strukturo", je pomembno tudi *vprašanje subjektivacije*, vprašanje brezpogojne in "odtujene" identifikacije, ki nas porine v vel-alternativo (Lacanov koncept, ki ga Močnik ponazori z alternativo, v katero smo postavljeni, ko nekdo od nas zahteva "Denar ali Življenje"). Ko delujemo kot akterji-subjekti - ko "družbeno situacijo" subjektiviramo - takrat preprosto reproduciramo institucionalno strukturo, s tem korakom pa Močnik umesti ideološko interpelacijo v teorijo institucije.

Subjekt je učinek intersubjektivnosti in skupina je intersubjektivna razsežnost "družbenega dejstva" institucije, zato moramo upoštevati, da posameznika in posameznik razumevata, se odločata in spoznavata na podlagi repertoarja miselnih shem (predstav) iz ideološkega inventarja družbe. Sporazumevanje zahteva vsaj eno brezpogojno identifikacijo (v sodobnem času najprej nacionalno identifikacijo), pri tem pa razlika med (spo)razumevanjem in delovanjem ostaja neizbrisljiva: pri (spo)razumevanju se akter trudi skriti možne interpretacije v okviru čim večje "enosmiselnosti", hkrati interpretiramo na podlagi "pogojnega verjetja", pri delovanju pa je drugače, interpretacije delovanja skušamo razširiti, utemeljiti na čim več ozadjih, hkrati pa delujemo na podlagi "vednosti" in ne na podlagi "pogojnega verjetja". Močnik zaključuje z ugotovitvijo, da je *hegemonna ideologija* tista, ki nam v prvi vrsti omogoča menjavanje ideoloških programov, ki omogoča različne opise situacije in preskakovanje iz enega pragmatičnega okvira v drugega, hegemonna ideologija omogoča ljudem, da ravnajo po svoji glavi, in ni tista ideologija, ki bi "svobodno" misel onemogočala.

Kot opozarja Močnik (str. 115), vnaša *"...humanistika [vnaša] nekaj reda in pameti s tem, da poskuša z urejenim prehajanjem med različnimi gledišči isto zadevo osvetliti z raznih strani."* - to 3 teorije zagotovo odlikuje. In *"Če je praktični namen retorične tehnike proizvodnja družbene evnomije, je teoretski namen teoretskih*

tehnike sprožanje konceptualnih anomalij." (str. 116), k čemur bo globina, širina in pretanjenost Močnikovega podvzetja zagotovo še toliko bolj pripomogla. Še največ pa Močnik pripomore k odpiranju "glave", tako s samo jasnostjo teksta kot s strukturirano-stjo in logičnostjo njegove poti, še bolj "konstruktivne" znajo biti sprotne opombe pod črto in Dodatki k poglavjem teksta: tu tako "opravi" z obratom v perspektivi od pravno-formalne utemeljitve individualne "svobode" h kolektivni svobodi (ki je edina svoboda) in s tem povezanimi posledicami, nakaže problematiko in meje (razredne) "zavesti", nakaže te(le)ološkost identitetnega izreka in terorizem identitete, opredeli nujnost po opustitvi *"building-blocks theory"* in opozori na imanentnost ideološke komponente socialne konstrukcije in spoznavnega predmeta družboslovja. Pokaže tudi institucionalno hipokrizijo slovenske posocialistične ureditve in ideološko dogmatičnost tukajšnjega "antikomunizma brez komunizma", opiše suplementacijske ekonomije na polju političnega, osvetli "časovni" balkanizem (*"...balkanizem je ideologija semiperiferije."*, str. 181) in ponudi več možnih interpretacij "Balkana" v shemi in besedi. Skratka, 3 teorije so poleg teoretskega, zagotovo tudi politični tekst. Enkratno delo, ki ga toplo priporočam vsem iz "tega" območja (Zelo za! bi rekel Marcel Štefančič Jr.).

Mirsad BEGIĆ

Katarina Majerhold in dr. Dejan Jelovac

Univerza pleše avtonomno? Prispevki k repertoarju univerze za tretje tisočletje (zbornik) Študentska organizacija Univerze v Ljubljani in Zavod Radio Študent, Ljubljana 1999, 150 strani

Stoletdeset strani debela knjiga je, kot nam v uvodu zaupa urednica, zbornik aktualno-kritičnih prispevkov slovenskih "univerzitetnikov", intelektualcev, državnih uslužbencev in študentov na temo univerze ("Univerze"), njenega poslanstva in umeščenosti v sodobne družbeno-materialne oko-

liščine ter "probleme" njenega obstoja, prihodnosti in bodočnosti v naslednjem, "tretjem" tisočletju. Leitmotiv zbornika je kriza Univerze, je občutek umika Univerze, njene "privatizacije" in a(nti)demokracije, ki izvira iz instrumentalizacije univerzitetno-akademskega sistema in narcisoidne samozazrtosti (nekaterih) sodobnih akademikov, ki, medtem ko živijo za "produkcijo" diplomantov, izhajajo in stojijo (zgolj) v polju "znanosti" in znanstvenosti. Knjiga je eden izmed rezultatov projekta "Križa Univerze in njena naloga v prihodnjem tisočletju", ki ga je izvajala skupina študentov v okviru ljubljanske študentske organizacije (ŠOU), sama publikacija pa je izšla s podporo Radia Študent.

Pri razkrivanju prednosti in pomanjklivosti našega visokošolskega sistema, pri omogočanju proliferacije prvih (tj. prednosti) in pri odpravljanju "učinkov" drugih (tj. pomanjklivosti) je nujno tvorno sodelovanje menedžmenta (univerzitetne in fakultetne administracije), pedagoško-znanstvenega kadra (profesorjev in ostalih akademikov), regulativno-materialnih akterjev (tj. državnih organov, njihovih resursov in institutov), "zainteresirane" javnosti ter seveda študentov, kot enih izmed "ciljnih" skupin sistema univerzitetnega izobraževanja. Vsebinske zapike, "pereče" tematike (in njih obravnavo) so, kot še obrazloži urednica, izbrali avtorji prispevkov sami: tako obravnava dr. Darko Štrajn motive razporejanja in delitev moči na naši univerzi, dr. Sonja Kump predstavlja perspektive univerze v 21. stoletju, dr. Pavle Zgaga opredeljuje in osvetljuje večno vprašanje "avtonomije univerze", dr. Frane Adam predstavi osebne izkušnje na "naši" (ljubljski) in tujih univerzah, dr. Jože Mencinger piše o avtonomiji in (posledično večji) odgovornosti, Katarina Majerhold nakaže relacije med znanjem in močjo v (sodobni) družbi, dr. Dejan Jelovac razmišlja o nastavkih, možnostih in pogojih univerze (kot sistema in fenomena) v kontekstu (post)moderne izkustva, dr. Bogomir Mihevc nakaže nujno po občini "modernizaciji" univerze (demokratizaciji, regionalizaciji, povečani receptivnosti, inkluzivnosti in fleksibilnosti). Na koncu sledi še opis in analiza empirične raziskave, ki je bila v sklopu ome-

njenega projekta opravljena na dve odstotnem reprezentančnem vzorcu študentov ljubljanske univerze. Namen empirične raziskave je bil ugotoviti osebne motive, refleksije in mnenja anketiranih študentov o "vstopu" na Univerzo, delovanju univerzitetnega sistema ter o pedagoško-raziskovalnih kvalitetah univerzitetnega kadra.

Darko Štrajn pokaže v uvodnem prispevku *Univerza, ki se je vrnila v prihodnost, misleč, da se vrača v preteklost*, da lahko na "krizo" naše univerze gledamo kot na problem (ne)odzivanja na spremenjene družbene okoliščine. Središčna točka temu problemu (tj. "krizi") pa je problematika upravljanja Univerze. Tako skuša posamoosvojitveni zakon o univerzi vzpostaviti "enotno" univerzo, hkrati pa z umevanjem, ki "avtonomijo" podeljuje predvsem rednim profesorjem, sprošča fevdalizacijo Univerze, legalizira gerontološko strukturo in politizacijo univerzitetnega upravljanja. Zaradi zakonsko podeljene preokupiranosti z "upravljal-skimi" problemi, pa pridejo vsebinska vprašanja o univerzitem sistemu na vrsto šele pozneje. Že zato pisec meni, da se z novim zakonom nakopičenih problemov ne da rešiti, sprašuje pa se tudi o brezskrbnosti in demokratični "apatiji" študentske populacije in opozarja na "evropski" šok, ki čaka ljubljansko univerzo.

Sonja Kump postavi v članku *Perspektive univerze v 21. stoletju* diskurz o "krizi Univerze" med dve osi razmišljanja o univerzi: "Univerza je kulturna institucija" in "Univerza je servisna služba". Znotraj takega polja pa je vsaki univerzi temeljen "njen" odnos do družbe (države) kot "sistemskega okolja". Avtorica predstavi v nadaljevanju tri smeri, skupine tradicionalnega (klasičnega) umevanja odnosa med univerzo in družbo (državo): idealistično perspektivo, ki izhaja iz nemške idealistične filozofije, funkcionalistično perspektivo, ki temelji na ameriški funkcionalistični misli, ter racionalistično perspektivo, ki prihaja vse bolj v ospredje pri oblikovanju predmeta in cilja javnih (visokošolskih) politik. Če za prvi dve umevanji odnosa univerza-država (družba) velja, da sta živeli v časih bolj elite, homogene in "kastne" univerze, pa stopa racionalistična perspektiva v ospredje z vse večjo

kompleksnostjo, množičnostjo, diverzifikacijo in diferenciacijo univerzitetnega sistema. Najprej idealistično umevanje odnosa univerza-država: "model" je berlinska Humboldtova univerza iz zgodnjega 19. stoletja, kjer univerza v službi države razuma skrbi za produkcijo razuma in državnih uslužbencev (nevtralne, "čiste" znanosti in upravljalških kadrov). "Humboldtova" univerza temelji na načelih institucionalne avtonomije, akademske svobode in enotnosti poučevanja in raziskovanja. A te (nevtralne, neodvisne in apolitične) ideje se v praksi niso nikoli uresničile in četudi velja humboldtov "model" za klasični tip umevanja univerzitetnega sistema, se dezinteresirana učenost in moralno oblikovanje družbe pod okriljem birokratske države ne zmoreta razviti v zadostnem obsegu. Funkcionalistično umevanje univerze izvira iz ameriške sociologije iz sredine 20. stoletja. Osredotoča se na funkcije univerze v družbi (in nacionalne, ekonomske, tehnološke... prispevke Univerze k "napredku" "celote"). Že Parsons je umeval univerzo kot vodilno, osrednjo komponento razvojnega procesa sodobnih družb, univerzo kot odgovorno "producentko". Ker je vsak funkcionalizem diferenciran, tako tudi funkcionalistična perspektiva ne ponuja enotnega modela Univerze, nosi pa utilitaren naboj in poudarja odprtost in tekmovalnost. Ostane nam še nič manj utilitaristična racionalistična perspektiva, ki poudarja načrtno vodenje, upravljanje in koordinacijo univerzitetnega sistema, saj le ta pomaga krepiti konkurenčnost in (gospodarsko) rast "nacije". "Racionalna" univerza se odpira (širi dostopnost študija), izboljšuje (postaja vse bolj učinkovita in uporabna) in diverzificira (čedalje različnejši profili univerzitetno izobraženih). Država pa poudarja pomen univerzitetnega menedžmenta, evalvacij in koordiniranih mobilizacij univerzitetnih "virov". Avtorica še na kratko predstavi kronologijo visokošolskih politik ("zgodovino" univerze), ki v zadnjem času poudarjajo načela samoregulacije, "strateške izrabe" sredstev in diverzifikacije finančnih virov, povezovanja (internacionalizacije), odpiranja ter tekmovalnosti. Kot pravi Kumpova (str. 28) "Država [torej] pričakuje, da bodo univerze istočasno javne službe,

avtonomne kulturne institucije in tržno usmerjena korporativna podjetja", ki bodo izpolnjevale standarde lojalnosti, kakovosti in učinkovitosti. Ker pa je to izredno težko, se sodobna univerza giba v smeri korporativnega javnega servisa s poudarkom na učinkovitosti.

Pavle Zgaga govori v članku *Avtonomija, to večno vprašanje...* o "dialektiki" avtonomije in odgovornosti sodobne univerze. Zgaga predstavi kronologijo zapletov v zvezi z vprašanjem zakonske ureditve avtonomije univerze v Sloveniji in se ob tem sprašuje o naravi avtonomije, ki se vzpostavlja skozi zakon in avtoriteto ustavnega sodišča. Zakonska ureditev ključnih vprašanj enotnega nacionalnega sistema visokega šolstva ni poseg v ustavno zajamčeno avtonomijo državnih univerz, seveda pa je jasno, da se vprašanje akademske avtonomije razpušča v vprašanja administrativne in finančne avtonomije. Nato avtor povzame polemiko o "uzakonjanju" avtonomije slovenske Univerze ter državnem poseganju v funkcije in resurse univerzitetnega sistema, postavi tezo, da slovenski visokošolski sistem ni "prereguliran" ter kot dokaz predstavi različne nacionalne ureditve visokošolsko-univerzitetnega sistema (madžarsko, nemško, dansko, avstrijsko in češko ureditev). Vprašanje "avtonomije univerze" presega vprašanja, sicer asimetričnih in labilnih, med fakultetnih razmerij moči ter problema "univerzitetne" demokracije. Pozorni moramo biti tudi na zunanjo razsežnost univerzitetne avtonomije - na odnos do civilne družbe, predvsem pa moramo avtonomijo razumeti kot nacionalno in mednarodno in ne samo kot notranjo akademsko strategijo.

Sledi *Esej o paradoksalnosti univerzitetnega sistema* avtorja Franeta Adama, ki izhaja iz osebnih izkušenj na različnih Univerzah, kjer je avtor začel, kot pravi sam (str. 62) "...proučevati odnose moči, vlogo administracije, pomen t.i. sivih eminenc, načine oblikovanja formalne in neformalne hierarhije, učinkovitost organizacije dela, konformizem univerzitetnih učiteljev." V Sloveniji ima univerzitetni sistem težave tako z organizacijsko kulturo kot tudi z organizacijsko strukturo. Na eni strani gre za centralizacijo univerzitetnega sistema, ki pa jo

integracija ne spremlja, po drugi strani pa gre za tenzije med ljubljansko in mariborsko univerzo, kupčkanja med "družboslovno-humanističnimi" in "naravoslovno-tehniškimi" fakultetami, spore med "rdečimi" in "črnimi" ter neuravnoteženost med univerzo in inštituti. Ker je naša univerza mehanicistično birokratska ustanova, ji obstoječi socialni kapital ne omogoča razvoja ustreznih akademskih kulture, ki potrebuje tolerantno in inovativno okolje, v katerem se z neprisilno komunikacijo, z racionalnim rezoniranjem in argumentirano izkuša, preizkuša in dodeluje vedenje ("znanost").

Prispevek Jožeta Mencingerja nosi naslov *Avtonomija in odgovornost*; v njem se avtor že na začetku preizprašuje o sami "krizi" univerze in ponudi parafrazo: "Ne vprašuj le, kaj univerza lahko naredi zate, vprašaj tudi, kaj sam lahko narediš za univerzo." Akademski svoboda in avtonomija nista le privilegija, prej sta pogoja za izpolnitev poslanstva univerze. Ker ocenjujemo kvalitete univerze glede na kvaliteto najslabšega študenta, je pedagoški (izobraževalni) vidik univerzitetnega sistema najpomembnejši: študentov se ne sme siliti na (slaba) predavanja, nujno je vpeljati kreditni študij, v procese odločanja in izpeljave izobraževalnih programov vključiti študente ter tudi z ocenjevanjem in nadziranjem pedagoškega dela izboljšati organizacijo in izpeljavo študija. Za dobro pedagoško delo pa je nujno ustrezno raziskovalno delo, ki temelji na (samo)kritičnosti in ki prerašča tržno usmerjeno in tržno izpeljano raziskovanje. Po mnenju avtorja je Univerza v Ljubljani najpomembnejša izobraževalna, raziskovalna in znanstvena institucija v Sloveniji, kar namerava tudi ostati.

V prispevku *Znanje, družba in moč* oriše Katarina Majerhold sodobno naravo univerzitetnih struktur. Glede na to, da se vednost (znanje) vpisuje v obstoječe odnose in strukturira odnose moči, je treba z znanjem ravnati "previdno": (znanje) ni samo sebi namen, znanje zaživi v intersubjektivnosti in prav zaradi poslanstva Univerze kot take, jo je potrebno ubrati, ko ta na transversali akademske svobode in avtonomije zaide ali pa tava na mestu.

Z *Zadnjim tangom univerze* skuša Dejan Jelovac pokazati na spornost in problematičnost vsega, kar je povezano z univerzo (namen ustanovitve, razlogi obstoja, notranji in zunanji odnosi, vprašanje resursov...). Univerza je v mnogočem prefevdalna ustanova, njena "avtonomija" pa ideološka samoprevara in mit (tako je že Platonova akademija, kot pravi na str. 79 Jelovac "...učilišče posvečenih izvrstnežev, izbrancev in maziljenecv za opravlja gospodovanja z duhom in državo..."), univerza je že spočeta kot "partijska šola papeške kurije". Četudi sam termin "univerza" pomeni v latinskem jeziku celost, enovitost, posplošenost, pa tega v današnjem "univerzitetnem" svetu ni videti, univerza je prej "omejeno suverena". Univerza je zaprt, skrit prostor, je konservativna duhovna ustanova, polna teo-tehno-ideološke mistifikacije in predstavlja paradigmo (vseh) -izmov. Institucionalizirana volja do moči sprošča na univerzah infantilni fetišizem dogmatike. Tako je danes ugled Univerze spodkopan, avtoriteta zbledela, bistvo in začetna prizadevanja sta se sfižila, še slabše pa je s perspektivami, tako da po (socialnem) prostoru vedno znova odzvanja vprašanje: zakaj sploh Univerza?

S prispevkom *Drama univerze - še tisoč let?* ponudi Bogomir Mihevc nekaj rekvizitov in idej za scenarij in režijo "visokošolske drame", v začetnem delu pa tudi nakaže nastanke in razvoj predhodnic sodobnih univerz, ki se kažejo kot visoko diferenciran, diverzificiran in demokratiziran prostor visokošolskega množične(jše)ga študija. Sledi opis ljubljanske univerze, njenih poglavitnih značilnosti, njenega razvoja in usmeritev. Mihevc opozori na neustrezno organiziranost študentskih struktur kot akterjev univerzitetnega življenja in poudari, da nas kriza množičnega modela visokega šolstva še le čaka. Bodočnost Univerze vidi v odpiranju, vzpostavljanju partnerskih odnosov z okolico in notranji demokratizaciji, nov, "integralni" model univerze je *student-centered* izobraževalni ("učeči-se") sistem, prav tako pa se Univerza ne more izogniti vplivom in učinkom regionalizacije in globalizacije. Marsikaj bo v bodočnosti Univerze potrebno spremeniti: upoštevati je potrebno

pravico do izobraževanja ter načeli vseživljenjskosti ter enakopravnosti študentov, zagotoviti svobodo raziskovanja, poučevanja in umetniškega dela ter omogočiti avtonomijo, potrebno je skrbeti za kakovost vseh akademskih dejavnosti ter vsem vpletenim in "prizadetim" (zaposlenim, študentom, javnosti) omogočiti soodločanje in soupravljanje (Mihevc predlaga tudi vzpostavitev "akademskega zbora" in "sveta uporabnikov"). Glede na "splošno" stanje duha pa avtor pričakuje, da se bo "visokošolska zakonodaja", ki je trenutno v procesu adaptiranja in dopolnjevanja, čez nekaj časa morala zopet prilagajati, saj predlagane rešitve le napol odpravljajo pereče probleme slovenskega visokošolskega sistema.

Kot piše v analizi empirične raziskave, so tako profesorji kot tudi študentje krivi za slabo stanje na univerzi; vizije univerze ni oziroma je "zmedena", kar pa ne pomeni, da imamo nujno opraviti s "krizo" univerze. Če rečemo, da je Univerza ideološki aparat države, potem je tudi sam diskurz o krizi le še eno "orodje" Oblasti. In ko govorimo o "krizi", potem moramo vedeti, da "kriza" zakriva in usmerja pozornost in (raz)umevanje. Konec koncev je prispodoba o plesu Univerze, ki jo nosi naslov zbornika, kar umestna: še tako avtonomen plesalec ne pleše brez koreografije in spremljave in kar je še pomembneje: nihče ne pleše brez gledalcev in kulis in nihče ne "nastopa" če ni odra. "Avtonomni ples univerze" nam v tem zborniku pokaže, da je "avtonomija" univerze mnogoplasten koncept, da govoriti o "avtonomiji" ni enostavno, še težje pa je avtonomijo vgraditi, vsekakor pa je pričujoči zbornik dobrodošlo branje polno informacij, analiz in komparacij vsem akademikom in univerzitetnikom, državnim uslužbencem in vsem študentom, ki ne vedo, kam in kako s to Univerzo, ko bi jo radi nekam deli.

Ana BARBIČ

Patricia O'Hara

Partners in Production? Women, Farm and Family in Ireland.

Berghan Books 1998, 182 str., ISBN 1-57181-939-8 (hard cover), ISBN 1-57181-969-x (pbk).

Družinska kmetija in kmečka družina sta središčni temi ruralne sociologije iztekajočega se stoletja. Razcvet feministične teorije kot tudi empirično vse bolj očitna vloga žensk na družinskih kmetijah in v podeželskih skupnostih je zadnja desetletja med pomembne ruralno-sociološke teme uvrstila tudi kmetico. Ob množici člankov v strokovnih revijah in številnih referatih na strokovnih srečanjih pa so knjige, ki namenjajo osrednjo pozornost kmetici in njenim številnim vlogam na kmetiji kot družinskem podjetju (Whatmore, S. 1999. *Farming Women: Gender Work and Family Enterprise*. London Macmillan; Hangen, M. S. 1998. *Women farmers in Norway*. Trondheim: Senter for Bydeforskning) prej izjema kot pravilo. Zato je knjiga Patricije O'Hare, katere predstavitev je predmet tega zapisa, vredna pozornega branja.

Knjiga je razdeljena na osem poglavij. V prvih treh avtorica predstavi teoretski okvir, temelječ na izčrpnem pregledu relevantne literature, ter oblikuje teoretsko zgradbo in metodološki pristop empirične raziskave, iz katere črpa podatke za nadaljnjih pet poglavij, v katerih predstavlja naslednje vidike življenja in dela irskih kmečkih žensk:

- ustvarjanje kmečke družine: postati kmečka žena
- znotraj družinske kmetije: žensko delo in družinsko kmetovanje
- znotraj kmečke družine: delitev virov
- zagotavljanje prihodnosti: reprodukcijska vloga kmečkih žensk
- ženske v družinskem kmetovanju na Irskem: zaključki in razmišljanja

Dodana bibliografija obsega 242 enot, ki so v indeksu opremljene s stranmi besedila, na katera se nanašajo.

V nadaljevanju se omejujem na glavne vtise, ki mi jih je zapustilo branje O'Harine knjige.